

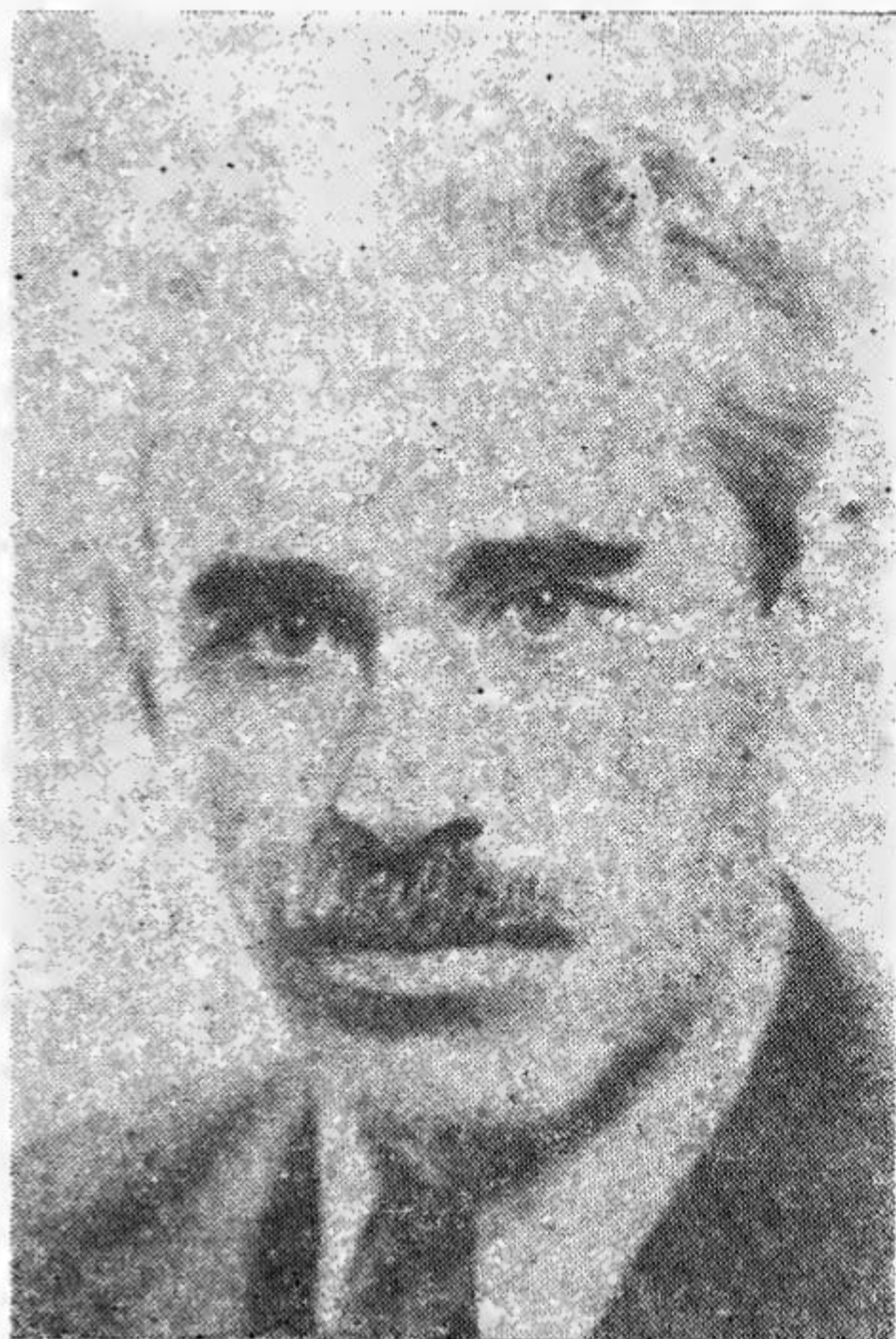
100 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ПАВЕЛ ПАТЕВ — ОСНОВОПОЛОЖНИК НА СЪВРЕМЕННАТА ОРНИТОЛОГИЯ В БЪЛГАРИЯ

ЗЛАТОЗАР БОЕВ

„Какво пише Патеv?“ — колко пъти с този въпрос всеки от нашите орнитолози е посягал към „Птиците в България“ на Патеv, за да провери какво е било известно за българските птици до средата на века. Тази първа книга от поредицата „Фауна на България“ на Издателството на БАН и до днес е най-търсеният том. За изминалите 4 десетилетия естествено тя се превърна в библиографска рядкост, но интересът към нея не отслабва. С годините много от данните в нея са вече остарели, но в условията на нарастващото обедняване на живата ни природа те придобиват особена ценност като историческа фактология по българската орнитофауна.

На мнозина от по-младите орнитолози и на повечето от любителите на птиците в България Патеv е известен предимно със споменатото монографично съчинение. На 364 страници е обобщена цялата патрушана до този момент научна информация за фауната на българските птици. Освен личните авторски наблюдения над птиците в природата и проучванията на музейни и зоопаркови материали в него са отразени практически всички чуждестранни и наши публикувани сведения за българската орнитофауна. По тази причина, както и поради факта, че до днес не са публикувани каквито и да било обобщаващи сведения за видовия състав и разпространението на българските птици (с едно изключение на работата на Боев, 1962), трудът на Патеv (1950) и сега представлява все още едно от най-значителните постижения на зоологията в България. Затова не е случаен и фактът, че именно с него той поставя основите на съвременните орнитологически изследвания у нас (Боев, 1990).

Но само орнитолог ли е бил Патеv? Днес, 40 години след смъртта му, можем да твърдим: Патеv бе явление в българската зоологическа наука. Такова е и мнението на Буреш (1951), както и на авторите на няколкото

публикувани биографични материали за бележития естественик (С т е ф а н о в, 1939; П а п а з о в, 1939; А н о н и м., 1950; Н а г г и с о н, 1951). От особено значение за нас са оценките, които дават за неговото дело акад. Иван Буреш — патриархът на зоологията в България, и английският орнитолог Джеймс Харисън — един от най-изтъкнатите орнитолози в света през 30-те и 40-те години на века.

ПАТЕВ КАТО ПРОТОЗООЛОГ

„ . . . той бе първият, който прокопа пътищата към тяхното (на сладководните Rhizopoda — б. а.) по-задълбочено проучване.“ На 35-годишна възраст Патев публикува първата си студия, озаглавена „Принос към изучаването на сладководните Rhizopoda в България“ (1924), в която за първи път у нас се привеждат данни за 105 вида и 4 подвида кореноножки, от които 1 вид и 1 подвид са нови за науката. Според Б у р е ш (1951) „тази грижливо изработена публикация показва на българските зоолози, че Патев има добри заложби на един бъдещ природоизследовател“ (с. 349). „Със своите работи по проучването на низшите Rhizopoda Патев си спечелва име и в чужбина като специалист по тази група животни. Списанието „Mitteilungen über Höhlen und Karstforschung“ (1926) поставя името му в списъка на специалистите, на които могат да се изпращат за идентифициране зоологически материали от разряда Rhizopoda (с. 352;). Общо върху тази група от фауната на България и други страни Патев отпечатва 10 научни труда в периода 1923—1932 г. По повод на изследванията му върху кореноножките и сладководните гъби (Spongia), и конкретно за трудовете му от 1923 и 1924 г., Б у р е ш (1951) отбелязва: „Патев е един от малцината природоизпитатели, който даже и в провинциални условия не остави да заглъхне неговия стремеж към научноизследователска работа“ (с. 350). Известно е, че в този период от живота си Патев е трябвало да преодолява редица трудности, в това число и от битов характер, което естествено се е отразявало и на условията за научната му работа.

ПАТЕВ КАТО ФИТОПАТОЛОГ

Няколко години Патев работи и в Земеделския институт в София (1922—1928). Работата му там също се отличава с усърдност и задълбоченост и за кратко време той достига до висок професионализъм в тази дотогава чужда за него област. „ . . . Патев изработи една образцова фитопатологична студия . . .“ — отбелязва Б у р е ш (1951, с. 350) за труда му върху едно бактериологично заболяване по тютюна (1928). Общо в областта на фитопатологията в периода 1925—1928 г. Патев публикува 3 научни труда, които заемат своето достойно място във фитопатологичната ни литература.

РАБОТАТА НА ПАТЕВ В РЪКОВОДСТВОТО НА БЪЛГАРСКОТО ПРИРОДОИЗПИТАТЕЛНО ДРУЖЕСТВО

В работата на тази научно-обществена организация Патев се включва с голямо желание и ентузиазъм. Той е една от най-дейните фигури в ръководството на дружеството и оказва голяма помощ при съживяването на дейността му. Ето как с едно изречение Б у р е ш (1951) характеризира дейно-

стта му: В тази организация . . . той вложи много труд като касиер, секретар и редактор на дружествените издания“ (с. 332).

ПАТЕВ КАТО БИБЛИОТЕКАР В ПРИРОДОНАУЧНИЯ МУЗЕЙ

През 1928 г. на Патеv е предложено да се заеме със значителната по онова време библиотека на Природонаучния музей. Тогава тя наброявала около 30 000 тома специализирани естественоисторически издания и в действителност била една от най-богатите библиотеки от подобен род в Югоизточна Европа. „ . . . Патеv разви интензивна дейност по подреждането на библиотеката и направянето ѝ достъпна за използване от широки кръгове български природоизпитатели . . . За успешното извършване на тая служба особено много му спомогна обстоятелството, че той владееше добре няколко чуждестранни езика: английски, немски, френски и руски. Той имаше дарба за изучаване на чужди езици.“ По време на ръководството на Патеv в България е нямало „ . . . друго научно учреждение . . ., което да има така добре организирана международна разменна служба . . .“ (Буреш, 1951, с. 353). Той успява да организира получаването чрез обмен на около 300 чуждестранни специализирани списания срещу „Известия на Царските природонаучни институти“, което е само един от значителните приноси на Патеv за обогатяването на музейната библиотека.

ПАТЕВ КАТО УРЕДНИК НА ОРНИТОЛОГИЧНИЯ ОТДЕЛ В ПРИРОДОНАУЧНИЯ МУЗЕЙ

„Павел Патеv въпреки обременеността му с библиотечна работа и въпреки че трябваше наново да промени своята научна специалност, се зае с голямо увлечение с класифицирането и проучването на птиците сбирки и попълването им с нови материали.“ Събраните от Патеv и помощниците му птици били подредени в „ . . . една специална, ценна в научно отношение колекция от птиците на България, която под негово уредничество след 10-годишна колекционерска работа достигна числото 9000 препарата . . . С тази колекция Патеv с право се гордееше преживе и тя главно му послужи в края на неговия живот за съставянето на книгата „Птиците в България“ (1950) (Буреш, 1951, с. 354). За около 15 години събирателска работа практически из цялата страна Патеv е успял да събере за орнитологичната колекция на музея не по-малко от 5400 екземпляра птици, значителна част от които се съхраняват и понастоящем в научната колекция на Националния природонаучен музей при БАН. Буреш още тогава е бил прав, като е сметнал, че тази орнитологична колекция ще послужи и на редица орнитолози в следващите десетилетия за изучаването на българската орнитофауна.

ПАТЕВ КАТО УРЕДНИК НА ОРНИТОЛОГИЧЕСКАТА ЦЕНТРАЛА

Тази функция се възлага на Патеv през 1930 г. „Привличането на Павел Патеv като завеждащ орнитоцентралата е представлявало едно сполучливо обстоятелство, дало богати плодове за нашата наука“ (Нанкинов, 1988, с. 10). В продължение на 19 години той влага много от своите научни зна-

ния и целия си изследователски ентузиазъм в организирането и разширяването на нейната дейност. „През време на неговото уредничество . . . можаха да бъдат опръстенени в продължение на 12 години близо 30 000 птици . . . и чрез това да се установи . . . накъде тия птици отлитат и кои от тях наново се връщат в нашата страна.“ Патев е създал и поддържал „ . . . връзки с всички орнитологически централи в Европа . . .“ Събраните от него „ . . . данни са от съществено значение за установяването на прелетните пътища . . .“ (Б у р е ш, 1951, с. 356) на мигриращите птици от България.

ПАТЕВ КАТО УРЕДНИК И ДИРЕКТОР НА ЗООЛОГИЧЕСКАТА ГРАДИНА

През 1934 г. Павел Патев става уредник, а 5 години по-късно и директор на Зоологическата градина в София. „Насъбраните от Павел Патев познания из зоологическите градини на Европа, личните му връзки с много от директорите на тия зоологически градини . . .“ са му помогнали твърде много в компетентното научно ръководство на тази институция. Важно е да се отбележи, че той е бил първият българин, назначен като щатен директор на Зоологическата градина. „Допреди неговото назначаване тия директори поради специалните познания, които се изискваха за тая служба, бяха все чужденци.“ В резултат на научната и организаторската дейност на Патев „Зоологическата градина, която имаше да изпълнява главно народопросветни задължения, почна да става един научен център за изучаване на дивите животни . . .“ (Б у р е ш, 1951, с. 359). „Само благодарение на всеотдайната служба на Патев . . . и на неговата гореща обич към животните се дължи обстоятелството, че днес Зоологическата градина съществува като полезен научно-просветен институт и . . . се развива и преуспява“ (пак там, с. 360).

ПАТЕВ КАТО ПРИРОДОЗАЩИТНИК

Грижливото отношение на Патев към живата природа е намерило израз и в неговото участие в подготвянето на някои държавни документи. През 1936 г. той взема участие „ . . . в комисията по изработването на Закона за защита на родната природа, а също така и в комисията по уточняване биологичните положения в Закона за лова — специално таблицата за времето, през което даден вид полезен дивеч трябва да бъде забранен за стреляне . . . той бе член-основател на Съюза за защита на родната природа и член на управителния му съвет“ (Б у р е ш, 1951, с. 359).

ПАТЕВ КАТО ЕНТОМОЛОГ

„Редовно участие той вземаше и в Българското ентомологическо дружество и като негов член отпечата 2 библиографски „Списъци на българската и чужда литература върху ентомологичната фауна на България през 1928 и 1929—1930 г.“ (пак там, с. 359). Освен това през 1934 г. Патев публикува и своя „Доклад върху резултатите от изследванията по вредността на пчелояда“.

ПАТЕВ КАТО ОРНИТОЛОГ

„Орнитологичните изследвания на Патев . . . му създадоха име на най-добър познавач на балканската орнитофауна. До колко високо неговата

дейност бе оценена в чужбина, това личи от обстоятелството, че той бе избран за кореспондентен член на няколко чуждестранни орнитологически сдружения, а именно: . . . на Съюза на американските орнитолози, . . . на Съюза на английските орнитолози, . . . на Баварското орнитологично и на Германското орнитологично дружество, . . . за дописен член на Унгарската орнитологическа централа“ (пак там). „Репутацията му на орнитолог на Балканите и в действителност — далеч зад пределите им, стои високо; авторитетът му бе международен“ (Н а г г і s о п, 1951, с. 136).

На орнитологична тематика Патев публикува общо 33 научни и научно-популярни труда на български, немски и английски език през периода 1929—1950 г.

ПАТЕВ КАТО ЛОВЕЦ

„Патев беше отличен ловец, но не ловец, за да убива и се снабдява с дивеч за храна, а да се сдобие чрез лова с научни данни и материали по опознаването на нашата птича фауна“ (Б у р е ш, 1951, с. 361). Отстрелването на птиците е било основният метод на орнитофаунистичните изследвания не само у нас, но и в почти цяла Европа. Полевите белези за определяне на птиците от разстояние в естествени условия са разработени към края на 50-те години, а първите илюстрирани полеви определители на птиците се появиха едва в края на 60-те години.

„ПТИЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ“ — ВЕНЕЦЪТ НА НАУЧНОТО ТВОРЧЕСТВО НА ПАТЕВ

„Това е една ценна книга, нуждата от която се усещаше отдавна не само в нашата зоологическа литература, но и в орнитологическата литература на цяла Югоизточна Европа. Тя е изработена с компетентност и вещина на един дългогодишен изследовател на птичата фауна на България и въз основа на богат зоологически материал, броящ над 11 000 екземпляра птици. . . . За всеки бъдещ изследовател на България тая монография става една настолна книга“ (Б у р е ш, 1951, с. 362). „Този труд представлява ценен принос в българската зоологическа литература“ (пак там, с. 368).

ФЕНОМЕНЪТ ПАТЕВ

„Като личност Павел Патев имаше огромен чар както в обносните си, така и във външността си. Винаги весел, винаги готов да помогне, той бе прекрасен колектор и полеви естественик . . . Че беше забележителен и наред с това отзивчив, беше очевидно за всички, които имаха щастието да го познават“ (Н а г г і s о п, 1951, с. 136). „На 22 март 1950 г. Павел Патев . . . остави . . . у всички български естественици спомени за себе си като за тих, скромнен, трудолюбив и способен научен работник“ (Б у р е ш, 1951, с. 368).

Какво можем да добавим ние, орнитолозите от днешното поколение? За всички нас името и делото на Патев са безкрайно скъпи. Без Патев нямаше да имаме прекрасната научна орнитологична колекция в музея, нямаше да имаме вероятно още дълго време цялостния поглед върху нашата орнитофауна, а и световната орнитологическа наука още може би задълго

щеше да изпитва чувствителния дефицит от научни сведения за орнитофауната в тази част от континента. Но да не забравяме: само орнитолог ли бе Патеv?

ЛИТЕРАТУРА

- Аноним. 1950. Павел Патеv като директор на Зоологическата градина. — Природа и знание, № 8, с. 24.
- Боев, Н. К. 1962. Птици. — В: Фауна на България. Кратък определител. С., Нар. просв., 106—454.
- Боев, З. Н. 1990. 100 години орнитологични изследвания в България. — Hist. nat. bulg., 2, 25—35.
- Буреш, Ив. 1951. Зоологът Павел Патеv и неговата природонаучна дейност. — Изв. Зоол. инст., 1, 348—370.
- Нанкинов, Д. 1988. Шестдесет години Българска орнитологическа централа. — Орнитол. инф. бюл., 2—18, 23—24.
- Пазов, Д. 1939. Двадесет и пет годишна дейност, юбилеят на Павел Патеv, директор на Зоологическата градина в София. — Вечер (С.), 11 ноем., 1939.
- Патеv, П. 1923. Принос към изучаването на сладководните гъби в България. — Труд. Бълг. природоизп. д-во, 10, 61—64.
- Патеv, П. 1924. Принос към изучаването на сладководните Rhizopoda в България. — Труд. Бълг. природоизп. д-во, 11, 3—46.
- Патеv, П. 1928. Wildfige, една нова бактерийна болест по листата на гютюна в България. — Спис. на Зем. изпит. инст. в България, 4, 101—112.
- Патеv, П. 1934. Доклад върху резултатите от изследванията по вредността на пчелояда. — Ловец, 34, № 3, 8—10.
- Патеv, П. 1950. Птиците в България. — В: Фауна на България. Т. 1. С., БАН. 364с.
- Стефанов, И. 1939. Делото на Павел Патеv, директор на Зоологическата градина. — Вчери и днес (С.), бр. 16, 11 ноем., 1939.
- Натгисон, J. M. 1951. Obituary. Pawel Pateff. — Ibis, 93, 135-137.

Постъпила на 22. 11. 1989 г.

Адрес на автора:
Златозар Боев
Национален природонаучен музей при БАН
бул. „Руски“ № 1, 1000 София

THE CENTENARY OF THE BIRTH OF PAVEL PATEV — THE FOUNDER OF CONTEMPORARY BULGARIAN ORNITHOLOGY

Zlatozar Boev

(Summary)

Pavel Patev, the ornithologist, is among of the outstanding naturalists in Bulgaria. The paper presents various aspects of Pavel Patev as a scientist and a public figure, citing notes and assessment of his work by Acad. Ivan Buresch—the founder and Director of the National Museum of Natural History, James Harrison, one the most famous ornithologists of this century etc. Patev's contribution as a protozoologist, phytopathologist, librarian, and curator of the Ornithological Section of the Museum of Natural History, founder of the Ornithological Ringing Centre. Director and founder of the Zoological Garden in Sofia. entomologist, naturalist, ornithologist etc. are discussed in brief. Special attention is given to his major work — the monograph “The Birds of Bulgaria” (1950), which laid the foundations of contemporary ornithological studies in Bulgaria.